

Jeřábek, Richard

Národopis

In: *Slavica na Universitě J.E. Purkyně v Brně : (filologie, literární věda, historiografie, uměnovědy)*. Hejl, František (editor). Vyd. 1. V Brně: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 120-122

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126841>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NÁRODOPIS

Slavistickou orientaci vtiskl národopisné práci na brněnské universitě zakladatel semináře pro etnografii a etnologii a první profesor národopisu v Brně *Antonín Václavík* (1891–1959). Už jeho první knižní práce *Podunajská dedina* (1925), monografie *Charvátského Gróbu na jihozápadním Slovensku*, věnovaná lidové kultuře charvátských přesídlenců, položila základy jeho dalšímu studiu kulturních vztahů mezi slovanskými národy. Pomineme-li některé Václavíkovy studie z českého a slovenského národopisu, pro který získal veniam docendi v Brně v roce 1934, zůstává i na počátku třicátých let část Václavíkovy pozornosti obrácena k problematice jihoslovanské kolonizace. Věnoval jí mimo jiné referát pro III. kongres slovanských geografů a etnografů v Bělehradě v roce 1930. Srovnávací mezoslovanské zřetelové uplatňuje Václavík v pracích o slovenských pasteveckých, hornických a poutnických holích, obuščích a holích obyčejových, o jejichž etnologické problematice pojednává v knížce *Slovenské palice* (1936) a v příspěvku pro IV. kongres slovanských geografů a etnografů v Sofii r. 1936.

V pozadí Václavíkovy slavistické činnosti stojí v té době jeho dlouhodobý studijní pobyt v Polsku, za něhož se dal plodně ovlivnit osobností a dílem profesora *Stanisława Poniatowského*, kterého nepřestal ani později považovat za svůj vzor. Z dalších představitelů polského národopisu, s nimiž *Antonín Václavík* přišel do styku, zanechali na jeho zaměření zřetelné stopy profesor *Jan Stanisław Bystroń* a profesor *Kazimierz Moszyński*. Prof. Václavík koncipoval slovanskou etnografii – především ve své pedagogické práci – podle *Moszyńského* díla *Kultura ludowa Słowian*, které označil za „provždy jedinečnou encyklopedii o slovanské lidové kultuře“. Vztah k polskému národopisu se citelně projevil i v problémové studii *Slovanské prvky v české lidové kultuře* (1947); v ní, jakož i v další stati *Příspěvky k studiu výročních obyčejů* (1950) naznačil, jakými cestami se bude ubírat jeho další srovnávací bádání ve slovanské etnografii. Na příkladech z duchovní a sociální kultury předvedl Václavík svou osobitou pracovní metodou některé z možností srovnávacího mezoslovanského studia, nezbytného pro pochopení geneze, existence a charakteru synkretických jevů. Vedle časopiseckých studií, například o problematice lidových obřadních plachet, koutnice a úvodnice (1958), anebo o otázce autochtonnosti malířství na skle (1959), vyvrcholilo jeho úsilí v knize *Výroční obyčej a lidové umění* (1959), původně ohlášené pod výstižnějším názvem *Kořeny lidového umění*. Vedle četných podnětů, s nimiž se bude národopis ještě dlouho vyrovnávat, zůstává největším přínosem této rozsáhlé knihy bohatý materiál, zejména o kraslicích a o lidovém obřadním pečivu slovanských národů. Věnování tohoto díla památce profesora *Stanisława Poniatowského*, umučeného v roce 1945 v koncentračním táboře v Litoměřicích, je přesvědčivým důkazem úcty, kterou *Antonín Václavík* chval k národopisné polonistice a k polské slavistice. Ostatně mezi sporymi jubilejními statěmi a nekrology z pera Václavíkova nacházíme oslavný článek k sedmdesátým narozeninám profesora *Kazimierza Moszyńského* a záhy poté i jeho nekrolog, jakož i posmrtnou vzpomínku na etnografku *Velkopolska a Pomorí Boženu Stelmachowskou*. Ani ve svých pracích o české a slovenské lidové kultuře nepouštěl prof. Václavík ze zřetel komparativní metodu; podle potřeby poukazyval na různé paralely a na mezoslovanské vztahy v lidové kul-

tuře. Vystavoval se tím jednou oprávněně, jindy nespravedlivě kritice, zejména proto, že nedoceňoval nutnost časového zařazování kulturních jevů a nezvažoval historické možnosti jejich fluktuace.

Zatímco Antonín Václavík byl na brněnské universitě od poloviny třicátých let jediným reprezentantem svého oboru, od let padesátých vyrostla řada jeho odchovanců, z nichž někteří kladou větší, jiní menší důraz na mezoslovanské studie. Výrazně se toto zaměření uplatnilo záhy po Václavíkově smrti v programu i v náplni pedagogické práce. Od pouhé tematické parcelace slovanské etnografie mezi jednotlivé interní i externí přednášející (včetně folkloristiky) směřoval další vývoj oboru na fakultě až k evropeistice, v jejímž rámci se výkladům o slovanské lidové kultuře a jejich interetnických vztazích věnuje mimořádná pozornost. Přednášky a semináře, v nichž stojí v popředí výklady o této problematice, realizují se pravidelně o těch odvětvích, jimiž se přednášející badatelsky obírají: úvod do etnografie (prof. Richard Jeřábek), lidové stavitelství (doc. Václav Frolec), lidový oděv (dr. Alena Jeřábková), lidová výtvarná kultura (prof. Richard Jeřábek), duchovní a sociální kultura (doc. Dušan Holý a doc. Václav Frolec), lidová slovesnost (doc. Oldřich Sirovátka a doc. Bohuslav Beneš) a lidová hudební kultura (doc. Dušan Holý). V padesátých letech se na výuce slovanského národopisu podílel též doc. Karel Fojtík, který v posledních letech jako externí učitel přednáší etnografii současnosti. Znalost lidové kultury jednotlivých slovanských národů se u posluchačů upevňuje studijními cestami do zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy, z nichž ke slovanským etnikům směřovaly dosud exkurze do Bulharska, Polska a na Ukrajinu, k českým a slovenským menšinám do Maďarska a Rumunska a také k Lužickým Srbům do Německé demokratické republiky. Prostřednictvím těchto doplňkových forem mají posluchači národopisu možnost zafixovat si poznatky z přednášek a ze studia literatury přímým kontaktem s prostředím a s památkami lidové kultury slovanských národů a jejich minorit. Zvláště se ve výuce etnografie zdůrazňuje etnogeneze, etnická historie a diferenciacie slovanských národů a problémy studia jejich vzájemných kulturních vztahů i jejich styků s jinými etniky. Aby mohli pedagogičtí pracovníci tyto náročné úkoly zvládnout, využívají různých cest za poznáním slovanské lidové kultury. Tyto cesty vedly do všech slovanských zemí a ve většině případů se obrazy nejen v pedagogické práci, ale též v publikační činnosti.

Na Václavíkovy studie navazují články *Richarda Jeřábka* (*1931) o charvátské kolonizaci na Moravě; v jednom se pokouší o podchycení starších prací a o jejich kritické zhodnocení, v dalších o stanovení míry jihoslovanského vlivu na formování lidové kultury na jižní Moravě. Na některé mezoslovanské kontakty a vztahy k neslovanským etnikům v oblasti Karpat, zprostředkované lidovými formami transportu a obchodu, poukazuje prof. Jeřábek v několika časopiseckých studiích a v monografii o karpatském vorařství v 19. století (1961), založené na materiálu moravském, slovenském, polském, ukrajinském a rumunském; této problematice věnoval i referáty na konferenci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, která se konala v roce 1964 v Krakově, a na VII. mezinárodním kongresu antropologických a etnologických věd v roce 1964 v Moskvě. Další otázky o spojitostech a odlišnostech v lidové kultuře slovanských národů a sousedních etnik neslovanských, zejména německého, rumunského a maďarského, dotkl se Jeřábek v drobnějších studiích ikonografického zaměření a v člancích o původu a charakteru obrazových pra-

menů ke studiu lidových krojů (s Alenou Jeřábkovou) a o obřadních a obyčejových maskách.

Problematicke vztahů česko-slovenských, bulharsko-srbských, bulharsko-tureckých, slovansko-maďarských, slovansko-německých a slovansko-rumunských zvláště v lidové architektuře věnuje pozornost doc. *Václav Frolec* (* 1934). Výsledky svého studia publikoval v monografii o lidovém stavitelství v západním Bulharsku (1966), v rozpravě o kulturním společenství a interetnických vztazích v lidovém stavitelství v Podunají (1970) a v řadě studií uveřejněných v československých i zahraničních časopisech a sbornících. Z publikovaných i nepublikovaných bulharských fondů sestavil antologii bulharských lidových pohádek, která vyšla v české a německé verzi (1971). Do oblasti slavistiky spadají též Frolcovy příspěvky k problematice tradičního vinohradnictví a studie o kulturních vztazích v lidové architektuře v Karpatech.

Úsilí doc. *Dušana Holého* (1933) o postižení zákonitostí ve vývoji lidové písně a hudby na Hornácku vyvrcholila v jeho německy vydané knižní monografii o problémech vývoje a stylu v lidové hudbě (1969), kterou doplňují četné časopisecké studie. Obecnější otázky národopisné slavistiky dotýká se článek Holého o etnografické hranici na Moravě (1967). Práce Holého, ačkoli zacházejí s folklórním materiálem, jsou charakterizovány etnografickým přístupem. Tento rys je příznačný též pro jiné odchovance brněnské národopisné školy, například pro externího učitele *Oldřicha Sirovátku* (* 1929), jehož práce o české, slovenské nebo vůbec slovanské lidové slovesnosti nezapírají etnograficky vzdělaného a orientovaného badatele.

Etnografové a folkloristé na národopisném pracovišti brněnské university se zabývají jenom speciálními problémy z nesmírně rozsáhlého badatelského pole slovanského národopisu; skutečnou šíři jejich odborného a vědeckého zájmu a zaměření je možno postihnout z vysokého počtu recenzí a referátů o slovenské knižní produkci. V posledních letech se zájem o problémy srovnávacího slovanského národopisu rozšiřuje a zintenzivňuje také kontakty s partnery z jednotlivých slovanských zemí a zásluhou vzájemné spolupráce a výměny literatury s vědeckými institucemi. Všichni čtyři interní členové etnografického pracoviště brněnské university jsou činní v Mezinárodní komisi pro studium lidové kultury v Karpatech a zastávají v ní již více než patnáct let významné funkce, a to jak v mezinárodní reprezentaci, tak v národním komitétu a v subkomisích. Tato komise představuje v současné době nejvýznamnější mezoslovanský vědecký orgán v oboru národopisu.

Slavistická aktivita brněnského universitního pracoviště pro národopis naráží pozitivní ohlas, o němž svědčí četné recenze publikovaných monografií a studií v našem i zahraničním tisku. Vyjadřuje to mimo jiné i skutečnost, že bylo předsednictvem SAV a presidiem ČSAV jmenováno jako řešitelské pracoviště pro dílčí úkol státního programu základního výzkumu Interetnické vztahy české a slovenské lidové kultury a že mu bylo uloženo koordinovat a metodologicko-teoreticky usměrňovat všechna témata zařazená v Československu do tohoto úkolu.

Richard Jeřábek